

Tunturijärvi Jäämeren rannikolla.

PETSAMOLAISTA

1980

"on tuimaa vaahtisen vainion työ"

Juhannuskokon polttajia Vaitolahdessa 1927.

Jäsenlehti
 Julkaisija
PETSAMO-SEURA RY
 Toimittanut UNTO ÄÄRELÄ

Petsamo-Seura ry
 Puheenjohtaja
 YRJÖ MOSORIN
 90840 HAUKIPUDAS 2

Kansikuva: Vaitolahden pojat, Heikki ja Jalmary Tuovila, veneitään uittamassa Jämeeressä 1927.

YRJÖ MOSORIN

Puheenjohtajan tervehdys

Hyvä lukija, tämän lehden välityksellä haluan lähettää Petsamo-Seuran tervehdyksen teille jokaiselle.

Olemmeko me petsamolaiset sopeutuneet nyky-Suomeen? Tämän saman kysymyksen voisi esittää jokaiselle luovutettujen alueiden asukkaille. Vastaus tuntuu olevan samanlainen. Sopeutumiseen vaikuttavat monet tekijät: Miten meidät otettiin vastaan? Otettiin meidät vastaan toisen luokan kansalaisina vai tasaveroisina muiden kanssa. Vanhat ovat sopeutuneet hitaammin kuin nuoret. Jos on voinut jatkaa entistä ammattiaan, niin sopeutuminen on ollut nopeaa.

Joka tapauksessa meidät petsamolaiset, niinkuin muutkin luovutettujen alueiden kansalaiset, on hyväksytty ajamaan yhteisiä asioitamme. - Siis me emme ole toisen luokan kansalaisia.

Maassamme on pystytetty Karjalan

kalmistoihin haudattujen vainajien muistopatsaita jo noin 300 kappaletta. Muistopatsaat käsittävät yleensä koko Karjalan aina Laatokasta Petsamoon. Syyskuun 28 päivänä paljastettiin muistopaasi Haukiputaan hautausmaalla. Edustin patsastoimikunnassa petsamolaisia. Nämä muistomerkit ovat samalla luovutettujen alueiden muistomerkkejä.

Me petsamolaiset olemme parhaillaan hankkimassa Petsamo-muistokiveä Ivaloon, mutta emme ole vielä saaneet tonttiasiaa kuntoon. Lujassa tuntuu olevan muutaman kymmenen neliömetrin alue, vaikka me luovutimme 10 480 neliökilometriä. Uskon, että muistopaasi saadaan pystyyn lähivuosina. Me itse tiedämme, että olemme sitkeitä kuin tunturikoivut. Kun siemen on vaan ruvennut itämään, niin kyllä se siitä kasvamaan lähtee.

Toimituksen tähdenvälejä

Tämän vuotinen julkaisumme ilmestyy Petsamon historian tasavuosien kunniaksi vähän tukevampana kuin aikaisemmin. Voisi sanoa, tukevampana niin laadullisesti kuin määrällisesti. Olemme saaneet tämän vuotisten kirjoittajiemme joukkoon tunnettuja petsamolaissyntyisiä kirjailijoita, samoin historiallista aineistoa ammattimiesten käsittelemänä. Mutta unohtaa ei tietenkään sovi harrastajakirjoittajiemme eikä tavallisten petsamolaisten osuutta. Nämä kaikki yhdessä on PETSAMOLAISTA 1980.

*

Inarissa pidetyn kesäjuhlan aikana oli sen yhteyteen järjestetty valokuvanäyttely juhlaväen suuren mielenkiinnon kohteena. Nähtävinä olleista kuvista saatiin lisäksi tunnistetuksi monta sellaista, joista ei tiedetty mitä ja ketä ne esittävät. Viimeisen vuoden aikana onkin kuvakokoelmamme karttunut ilahduttavasti. Näin toivomme edelleenkin jatkuvan, toivottavasti yksikään Petsamosta kertova kuva tai kuvakokoelma ei pääse häviämään.

*

Päiväkirjat ja muut asioiden tapahtumajaksina tehdyt muistiinmerkinnät vuosikymmenten takaa tuovat historian aitona, elettyinä, lukijansa eteen. Niissä ei ole muistelmille ominaista uudelleenarviointia. Petsamolaisten elämään monella tavoin vaikuttaneen opettajan Samppa Luoman päiväkirjan vuosilta 1921-29 saaminen, vaikka jäljennöksenäkin, seuran kokoelmiin on ollut niihin merkittävä lisä. Myöskin toisen pitkäaikaisen petsamolaisen opettajan, Elin Keräsen, muistiinmerkinnät on luvattu seuralle jäljennettäväksi. Näitä on varmasti jäänyt muiltakin, kuin petsamolaisilta opettajilta.

*

PETSAMO-SEURAN tehtävänä on sääntöjensä mukaan toimia yhdyssiteenä entisten petsamolaisten kesken. Tätä tehtäväänsä seura toteuttaa järjestämällä vuotuisia juhlia, tapaamistilaisuuksia. Tänä vuonna se tapahtuu väylän varrella, Torniossa. Torniojoen varrelta, sen molemmilta puolilta toi suuri muuttoliike viime vuosisadan lopulla monen petsamolaisen suvun kantavanhemmat Petsamoon. Heillä on tänään kotikenttä. Tervetuloa Tornioon.

Kaukana maailmasta

(otteita kirjan viimeisestä luvusta)

Monissa pirteissä istuttiin hiljaa, melkein hartiat kyyryssä, kun ensimmäiset huhut suomalaisten lähestymisestä tulivat. Paljon ei asioista tiedetty. Kun hallitus ei tiennyt Petsamon oloista muuta kuin hataria huhuja kommunistivaarasta ja sekavia kertomuksia sotilasretkikuntien ja väestön huonoista suhteista, petsamolaiset eivät tienneet hallituksen tarkoituksista enempää kuin olivat näiden retkikuntien taholta kokeneet. Mutta se tiedettiin, että jossakin Tartossa oli Petsamo luovutettu Suomelle, venäläiset valmistelivat lähtöä ja veivät viime-

setkin jauhoavarastot mukanaan. Ja sitten suomalaiset olivat jo tulossa.

Äiti muistaa: eräänä päivänä näkyi Menikan päästä Nivan ikkunoihin pitkä hiihtojoukko ja neljän hevosen kuormasto. Osa joukoista nousi Portin mäelle, osa kääntyi Nivaa kohti. Frida istui ikkunan ääressä ja Leena ja Maija istuivat vieressä. Miehet hiihtivät salmen yli ja alkoivat nousta törmää pihalle. Se oli hiljaiseksi tekevä hetki. Tuntui että olisi ollut parempi lähteä taas kerran järven yli Norjaan.

Portin talossa ensimmäiset tulijat puhuttelivat asukkaita halveksivasti

Isänmaan kämpä Inarin ja Petsamon rajalla.

ryssiksi, Salmijärven taistelu ja talon veljessarja tunnettiin. Kristian Portti muistelee, että muutamat "kohta päälle tulivat, niillä oli semmoinen kaini meitä kohtaan". Mutta ensikosketuksen jälkeen asiat sujuivat rauhallisesti.

Nivan talon seinälle nosti ensimmäisenä suksensa lihava Amadeus Johansen, siviilimies. Hän kulki edellä järjestämässä joukkojen huoltoa. Sitten Frida näki kymmenien miesten tunkevan pihalle kiväärit selässä, hevostenkuormissa oli patruunalaatikoita.

Amadeus Johansen kysyi: "Mikä talo tämä on?" Frida vastasi: "Tämä on Hanhin talo". Keskustelua jatkettiin: "Tässä näyttää olevan karjaa, kun on navettakin." Frida: "On meillä neljä lehmää." Johansen: "Meillä on paljon miehiä, pääseekö taloon yöksi?" Frida: "Kyllä sitä tietenkin pittää yöksi päästä." Johansen: "Onko teillä muuripataa, että voi keittää

ruokaa?" Frida: "On meillä 400 litran pata."

Tämä pata oli kylän suurin ja Nivaan muodostettiin väliaikainen kenttäreitti, ennenkuin joukot saivat omia tiloja. Pääosa jatkoi matkaa Petsamonvuonon kyliin. Muuripadan ympärillä kiemurteli päivittäin pitkä harmaa jono kylän eri taloista. Amadeus Johansen ja huoltokersantti jakoivat soppaa. Joukon johtaja, kapteeni Auttin vihainen susikoira tempoi kettinkiä pihalla. Muuten kohtelu oli ystävällistä. Amadeus vaihtoi salaa Fridalle armeijan jauhoja perunoita vastaan. Äiti muistaa Pastoriksi kutsutun vaalean nuorukaisen, joka iltaisin soitti pirtissä hanuria. Miehiä makaili kamarin ja pirtin lattiat täynnä. Uusia asioita pikkutyttöjen elämässä olivat hanurinsoitto ja tuore sianliha. Petsamossa ei ollut koskaan ollut yhtään sikaa. Kun kapteeni Suvirinne toi ensimmäiset siat Petsamoon. kol-

Rajakomissio Salmijärven rannalla 1922,

Rajapyykki Vaitolahdessa. Raja kulki kuvassa näkyvää kapeaa puroa pitkin, pyykkiä huuhtova nainen on Venäjän puolella. Kuva vuodelta 1924.

tat sanoivat etteivät he ole koskaan nähneet hylkeitä kuljetettavan puulautikoissa. Sikojen karatessa kylälle asukkaat ampuivat ne mutkattomasti kuin vapaan riistan.

Monia uusia asioita tuli Petsamoon yhdellä kertaa. Ne olivat rajoittavia, kahlitsevia ja outoja. Kankeasti niihin koetettiin mukautua. Tuli rajavartiosto, tulli, poliisi ja pappi; tulivat metsästys- ja kalastusrajoitukset, verot, passit, henkikirjoitukset, uskollisuudenvalat. Yksi toisensa jälkeen. Melkein tyhjästä tilaan työnnettiin uuden vallan välttämättömät perustukset.

Mikään ei aluksi sujunut toivotulla tavalla. Hallinnon mittakaava oli liian suuri liian pieniin oloihin. Lääninhalituksen perustaminen osoittautui erehdykseksi. Sotilaita oli lähetetty vartioimaan ihmisiä aivan liikaa. Kohutuutonta oli arvioida, että jokaista mökkiä kohti tarvittiin aseistettu sotilas, kun Petsamo oli imetty melkein

tyhjäksi kaikista asekuntoisista miehistä.

Uudet kirkolliset juhlamenot ontuivat pahasti. Kastetilaisuuksissa petsamolaisäiti saattoi imettää lastaan kaikessa rauhassa kesken toimituksen ja polttaa piippua. Miehet istuivat lakki päässään tai lähtivät omia aikojaan pihalle. Ruumiit oli aikoinaan haudattu tuuleen ja tuiskuun, ja kun ne nyt siunattiin uudelleen, ei surua voitu aivan näytösmielessä osoittaa. Tämä luterilaisen muototradition puuttuminen tulkittiin takapajuisuudeksi.

Valanteko osoittautui hallintotoimista ehkä hankalimmaksi toteuttaa, se ei koskaan täydellisesti onnistunut. Vakavan tiedostettua ja ohjelmallista vastarintaa ei esiintynyt, mutta liturgia koettiin vieraaksi. Vain yksi luostarin munkeista kieltäytyi vannomasta valaa. Käytännön vaikeudet olivat suurimmat ja osoittivat taas seudun ja asukkaiden masentavan erikoislaa-

dun. Alhaalta Suonikylästä ylös Vaitolahteen matkat olivat pitkiä ja hankalia, tarmokkaat kuulutukset väestön kokoamiseksi eivät tahtoneet tuottaa tulosta. Ihmiset olivat merellä ja metsissä, heitä oli koottava kuin eläimiä aitaukseen. Vielä kesällä 1922 pidettiin valatilaisuuksia, kun lääninhallitus oli jo lakkautettu ja Oulun läänin maaherra Matti von Nandelstadh koetti parsia edeltäjänsä jälkiä. Vaitolahdessa hän sai kokoon täyden pirtin ihmisiä ja luki valankaavaa venäjäksi ja suomeksi yksitoikkoisesti ja juhlallisesti. Hän lopetti tilaisuuden toivotukseen: "Tervetuloa Suomen kansalaisiksi." Toinen toisensa takana seisovat totiset kalastajat toistivat tämänkin tekstin käsi koholla: "Tervetuloa Suomen kansalaisiksi."

Vaikka uusi Jäämeren Suomi sai julkisuudessa osakseen rajattoman innostuksen ja veti puoleensa luonnontutkijoiden ja matkailijoiden ihastuksen, hallituksen pettymys oli aito ja kouraantuntuva. Petsamoon upposi määrärahoja, joita eduskunnassa arvosteltiin ankarasti. Niistä ei koitunut tuloa lupaavaksi ennustetun kalastuselinkeinin jäädessä turhaksi unelmaksi. Petsamo-yhtiön johto odotti kuin jumalan lahjaa suuren silliparven rantautumista Petsamon vesille, josta se olisi voitu nostaa suoraan laiturille. Mutta tätä Pietarin kalansaalista ei kuulunut. Sillä olisi ollut markkinoita

vissa Etelä-Suomeen, turskaa ei osattu eikä haluttu etelässä käyttää.

Petsamo-yhtiö oli maan ensimmäinen kehitysalueyritys ja koki sen mukaisen kohtalon. Tarkoitus oli hyvä ja toimiala lavea, sen ulkopuolelle jäivät oikeastaan vain petsamolaiset itse. He tekivät valituksia yhtiöstä, jossa nähtiin hallituksen konkreettinen lupaus väestön auttamiseksi, mutta jolle myönnettyt varat menivät asukkaiden ohi. Petsamolaiset saivat huomata olevansa velassa tälle monstrumille ja jättivät velkansa maksamatta, kiersivät niitä parhaansa mukaan. Passiivisesta vastarinnasta heillä olikin paljon kokemusta.

Petsamon todellinen nousu tapahtui vasta 1930-luvun loppupuolella, maan yleisen taloudellisen nousun mukana. Paikallisesti se tapahtui uuden maantien, Liinahamarin sataman ja Nikkelikaivoksen ansiosta. Mutta tämä historia jäi lyhyeksi, se oli aivan epätodellisen raju ja kiihkeä, melkein kuin kuume, sairaus: Petsamo syöksyi kohti kansainvälistä poliittista kraateria, joka nielaisi sen syvyiksiinsä vääjäämättömästi. Ennenkuin sodat olivat lopussa ja kolme eri armeijaa tehnyt parhaansa, Petsamo oli melkein kuollutta maata - pystyssä ei ollut juuri muuta kuin pari vanhaa kirkkoa.

Ne olivat tulleet sinne ensimmäiseksi, ja ne jäivät sinne myös viimeisiksi. "Kylät olivat vain nimiä kartoissa."

Mutta se on toinen kertomus.

OLAV BEDDARI

Silloin oli Suomi niin lähellä

Kuvani Suomesta muodostui varhain kolmekymmenluvulla, kun vartuin sen verran, että yletyin katsomaan ikkunareunan yli. Näin ensin rannan, jossa kasvoi pajupensaita, sitten järven ja sen toisella puolella toisen rannan ja toisia pajupensaita. Muistan että seisoin usein ikkunalla, varsinkin silloin kun jäät olivat lähteneet keväällä ja joki oli tulvillaan. Järvellä kulki veneitä. Joskus ne soutivat Suomenpuolelta Norjaan, mutta yhtä usein Norjanpuolelta Suomeen. Asuimme rajalla joka ei erottanut ihmisiä. Ihmisillä oli sama kielikin, sillä kotikylässä

ni puhuivat kaikki suomea. Norjan kieltä sai kuulla vain silloin kun nimismies sattui käymään. Kotikyläni Roskaniemi oli puhtaasti suomenkielinen siihen asti, kun Norjan valtio alkoi pelätä Suomea ja suomalaisia, ja asetti meille naapuriksi niinsanottuja aitoja norjalaisia. Tarkoitus oli tukahduttaa suomenkieli, suomalaiset tavat ja liian vilkas kanssakäynti, jota rajaseudun ihmiset harjoittivat.

Meidän pienessä pirtissä oli vain kaksi ikkunaa. Toinen oli järvelle päin ja siitä kun katsoi, näkyi Petsamontunturi, Jäkälävaara, Kassinvaara ja

ANITA KRAATARI

kuin sitkeä ohdake
pitkien helteiden jälkeen
yhä ojennan varteni taipumatta
taivasta päin
juureni tungen ohitse
kuivuneen mullan
syvistä vesistä voimani juon

tuon kukkani jokaisen
koruttomankin alle tuulen
hyväilyyn auringon
että siemen pieninkin kasvaa saisi

ajallaan
kaikki valmista on

Heiskarin vaara. Toisesta ikkunasta, joka oli eteläpuolella, näkyi Pirriavaara, Saariavaara ja Pikkumenikansuu. Samalla suunnalla kauempana näkyi Taljatunturi, Karaleka ja Kaskama.

Ikkunasta näkyi myös pieniä hirsitaloja ja niiden ympärillä kenttätilkut. Näkyi Saviranta, Raavas-Jussinpaikka, Piilonkenttä ja Kassinautto. Tutut venevalkamat olivat Ollinhamina, Melstinhamina, Heiskarinhamina ja Möysärinhamina.

Kassinautto oli vastapäätä meidän kotipaikkaa. Meidän kyläläiset olivat antaneet sille lempinimeksi Rantakaupunki. Siellä asuivat ensinnäkin veljekset Ranta Aapi ja Ranta Olli, lisäksi Aapin jälkeläiset Siikvartti, Santeri, Bartholmi ja Eevertti. Ollin jälkeläisiä samassa kylässä olivat Uula, Akseli ja Heikki. Talot olivat kahtapuolta Kassijokea, ja se paikka on jäänyt erikoisesti hyvään muistoon. Muistan että Ranta Aapilla oli iso sonni, jolla hän ajoi puita. Ollista on jäänyt sellainen kuva, että hänellä oli pitkä, uhkea parta.

Kassiautto oli siitkin mieluinen paikka, kun siellä oli paljon samanikäisiä poikia ja hyvä kelkkamäki, jota kutsuivat Kellaritievaksi. Kylän pojat olivat kehittäneet oman rattikelkkamallin, jota minäkin koetin jäljentää, mutta minulta se ei oikein onnistunut. Santerin Ema ja Akselin Aimo taisivat olla parhaita kelkkamestareita. Yleensä Rantalaiset pojat ja miehet taisivat olla tekomiehiä. Tänäkin päivänä löytyy Norjan Paatsjoelta veneitä, joita omistaja kehuu sanomalla, että "tässä on Ranta Uulan tekoinen vene ja sellaista ei saa nykyaikana mistään".

Kassinautton naiset olivat melkein kaikki ruujansuomalaisia. Uulan Hilma ja Bartholmin Jenny olivat molemmat "Doikkinaituja". Hilma oli Elias

Alapeterin tytär. Jennyn vanhemmat olivat Sohvi ja Jaakon Junnu. Junnu, tai Juhani oli Jaakko Alapeterin poika. Alapeterit muuttivat Sallasta Paatsjoelle v. 1867.

Jenny oli siis täti minulle ja siellä kävin aika usein. Siihen oli kaksi syytä. Jennyn poika Armas Antero oli suunnilleen samanikäinen kuin minä, ja kun hän niin usein oli Sohviämmin luona Norjanpuolella, olin saanut hänestä hyvän leikkikaverin. Toinen syy käydä kylässä Jennytätin luona olivat Jennyn hyvät räiskäleet. Siihen aikaan olivat räiskäleet parasta mitä tiesin.

Toinen mukava paikka oli Ollin Heikin talo. Heikki ei paljon sanonut, mutta Maria oli praatikas ja oli käynyt niin monesti meillä, että olin tottunut häneen. Rohkenin jo hyvin pieninä liivahtaa joen poikki Heikin Maijan luo. Toivoin että Väinö olisi ollut kotona, kun sillä oli kolmerivinen haitari ja siinä niin heleät äänet ja komiat koristeet. Kerran Maija yllätti minut puhumalla norjaa. Ällistyin kun en osannut sitä paljon ollenkaan. Maija taisi osata. Hänhän oli kotoisin Varangin perältä ja oli kulkenut Keski-Norjallakin nuorempana.

Siikvartin Maria ja Santerin Lyyti olivat Varangin niemimaalta Keilasta, Niskavaaran tyttäriä. Akselin Olga ei ollut Ruijasta, mutta hänkin merenrannan kasvatti. Taisi olla Petsamon karjalaisia, omaasukua Kemoff. Vanhin vaimoista oli Aapin Valpu, entinen Portin Valpu, Sussun ja Pekka Alapeterin tytär Svanviikista.

Noin puolikilometriä ylöspäin Kassinauttosta oli Heiskarin paikka, ja tässä oli tavallaan kylän keskusta. Tässä oli ensinnäkin kaksi kauppa, Pöllänen ja Osuuskauppa. Portin Aapun niemestä Heiskariin oli tikoitettu tie talvisin, ja useammat veneet kulkivat

tätä reittiä kesäisin. Jo pienenä poikana sain olla kyytissä norjalaisia, jotka halusivat käydä ostamassa halpaa tavaraa Suomesta. Miten ne kauppiat olivat viisaita ja hienotunteisia, kun ne kaikki ymmärsivät eikä koskaan pilkanneet, puhuivatpa norjalaiset mitä sekoitusta tahansa. Etelästäpäin tullut uusi kauppaneiti osuuskaupassa voi ehkä ällistellä, kun asiakas pyysi parafiinia, farinia, solanahkaa, fianellia, konflyttiä ja pännää ja pläkkia, mutta Pöllänen ja Rouva ei koskaan.

Eräs osuuskaupan hoitaja on jäänyt erikoisesti muistooni. Hän oli äidin kanssa hyvä tuttu, ja pyysi ostaa fiilipiimää. Minä sain sitten mieluisen työn ja se oli hiihtää säännöllisesti osuuskaupanhoitajalle kolmenlitran lakeripäänarin fiilipiimää. Joka kerta se rouva kehui sitä äidin lähettämää fiilipiimää, ja äiti selitti, että meidän lehmä, Dagrosa, oli rannan paras, kun se oli ryssän rotua. En muista mikä sen rouvan nimi oli. Jonkin aikaa oli sillä rouvalla palvelijakin, ja hän saattoi sanoa, kun tulin fiilipäänarin kanssa että tuolta tulee minun sulhanen, ja pakkas halaamaan. Siitä minä en oikein tykännyt, mutta kun tämä lämmin vastaanotto päättyi siihen, että käskivät köökinpuolelle ja antoivat nisua, niin silloin osasin kehua toisille, millä reissulla olin ollut ja sanoin että sain syyä melko paljon nisua. Kuka se palvelijatyttö oli, sitäkään en muista varmaan, taisiko olla yksi Ranta Hanssin komeista tyttäristä.

Heiskarin kylän asukkaat tulivat meille läheiseksi, varsinkin evakkoreissun v. 1939 jälkeen, sillä he olivat melkein kaikki meidän luona, ennenkuin joutuivat lähtemään Etelä-Norjaan. Toivottavasti saan myöhemmin tilaisuuden kertoa, miltä evakkoretki näytti meiltäpäin katsoen. Mutta jo ennen

sotaa olimme hyviä naapureita ja "väärtejä". Muistan hyvin suvun patriarkin Aukustin. Hänellä, niinkuin Pikku Ollillakin oli pitkä harmaa parta. Heiskarin talossa oli paljon pääskysiä ja niitä oli mukava seurata. Aukustin pojat Jussi ja Leevi asuivat myös perheineen läheisyydellä. Lisäksi muistan Keskisen Eetlan, jolla oli paljon lehmiiä, muistan Kemi Matin ja Tervaniemen Ellertin.

Erikoisesti on jäänyt muistooni Erkin Pekka, Tervaniemi taisi olla sukunimi. Kaikki olimme köyhiä siihen aikaan, mutta oliko kuitenkin niin, että Pekka oli kaikista köyhin. Hän kävi joskus meillä ja hän saattoi istua kauan ja puhua jumalasta. Kun isäni oli tukkimetässä, pyysi äiti Pekkaa pikkupuita laittamaan, ja sitä hän kyllä osasi. Ei hän paljon palkkaa vaatinut, ja tuskinpa äidillä oli paljon millä maksaa. Mutta eihän hän kuitenkaan voinut työmiestä pitää maksamatta, se olisi ollut kerrassaan hävyttöntä ja sopimatonta. Hän meni lumikinokselle, jossa oli jäätyneitä turskia, sieltä hän kaivoi esille turskan tai pari ja antoi Pekalle. Saattoi hän antaa puolikiloa margariiniäkin. Silloin otti Pekka saansa ja kirveensä ja lähti hiihtelemään kohti Melstin haminää Ainonsa ja lapsiensa luo. Erkin Pekka oli kivuloinen ja hän kuoli suhteellisen nuorena. Aino siirtyi sen jälkeen Töllöviin.

En hoita Erkin Pekkaa, pientä laihaa miestä. Toisissa olosuhteissa hänestä olisi tullut ehkä hyvä saarnamies tai opettaja. Joku toisenlainen vaisto sillä oli kuin muilla ihmisillä. Ennen kuolemaansa hän kävi meillä, ja hänellä oli mukana vanha tuohikontti. Mitä hänen mielessä silloin oli, kun hän lahjoitti minulle sen kontin, pienelle pojalle! Oliko hän huomannut, miten mi

nä ihmeissäni katsoin ja kuuntelin hänen puhuttaan.

Pikkumenikan suussa asui Kuosma Lietoff. Pieni Kuosman mökki oli nuorten kohtaamispaikka. Minä en ollut niin iso poika, että olisin päässyt sinne nurkkatansseihin, mutta moni minua vanhempi on kertonut, miten siellä oli mukava. Kuosmasta ja Elinasta minulla on jäänyt sellainen kuva että ne kävelivät jäätä myöten meille, Elina edessä ja Kuosma itse perässä. Jos Kuosmalta kysyi minne olet menossa, hän vastasi: "Jäljenpäästä löyät". Jos kysyi mitä tiedät kertoa, hän saattoi vastata: "Mitä tiität kysellä".

Pehkos-Olli oli kulkukauppias. Hän myi onnenlehtiä ja surulauluja. Karisen Valte, joka oli meidän kylän paras laulaja, lauloi Ollille ja meille toisille näitä lauluja, ja silloin huomasimme, että Ollille tulivat kyynel silmiin. Yksi lauluista alkoi näin: "Oi Elina, sä ruusu, olet kaikkein kaunehin, mulle taivaallinen onni, jos olisit omani."

No lauluja oli monenlaisia. Kuosman Lassistakin oli tehty laulu ja se oli näin: "Kuosman Lassi se taimenia pyysi, pomfeli, pomfeli, taimenia pyysi, Posion Hannesta syömäriksi syytti, pomfeli, pomfeli, syömäriksi syytti. Ranta-Matin Oskari hieno ja hoikka, hieman verran suuta soittaa" jne. Kuka muistaa?

Vapaa Venäjäkin oli saanut oman Salmijärviläisen version. "Ei Heiskari meitä hoija, eikä Aarnetti Mörsärikään, on Ranta Matissa vielä voimaa, praska-ämmiä puolustamaan."

Ranta-Matista olisi paljon muitakin juttuja. Tässä yhteydessä vain se juttu, kun Matti oli Sotkan Sihiverillä oppi-poikana. Sotkan Sihiveri asui Kuotsijärvellä ja häntä kutsuttiin Kuohariksi. Kuohari hän oli, mutta oli muutakin.

Hän oli suuri noita ja oli kai ajatellut että pitäisi opettaa seuraaja. Matille oli langennut tällainen kohtalo. Ja niin ne ihmiset kertoivat, että oli ollut Kuoharin opissa jo kauan aikaa, ja tuli se päivä, että uusi noita kastetaan. Kuohari vei Matin kauas metsään ja siellä seisotti hänet johonkin purolle. Ja vesi alkoi nousta ja nousi kaulaan asti. Kuohari kysyi: "Valatko itsesi irti ristinusokosta ja myyt sielusi pirulle?" Mutta silloin Matti kalpeni ja sanoi, että tätä hän ei voi. Ja niin kävi, että Salmijärvellä ei jäänyt uutta noitaa Kuoharin kuoltua.

Asui Norjan puolellakin muistelun arvoisia miehiä. Eräs heistä oli Pietun Oskari. Oskarista sanottiin, että hän on "hymörin" mies, ja kyllä se sitä olikin. Hän oli melkein aina leikkisällä päällä ja sutkaukset olivat joskus rohkeanlaisia. Oskari oli saanut tärkeän homman olla färgiveneen kuljettajana Salmen ja Svanviikin välillä. Kerran tuli Kirkkoniemestä nuoria tyttäriä ja lähtivät Oskarin kyytissä Salmenpuolelle. Salmen prykylle oli kerääntynyt poikia. Olihan mukava kuunnella Oskaria. Kun färgi läheni rantaa, huusi Oskari pojille: "Kasee pojat, tulukaappa vastahan, mulla on teille venelasti naarahia!"

Oskarin färgin popotus on loppunut ammoisesta aikaa. Nykyisin ei ole min-käänlaista yhteyttä rajan yli. Ulkoniemen tullirakennus, joka ennen oli niin tärkeä ja pelottava, on seisonut tyhjänä sodan jälkeen. Monivuotinen tullimies Svanviikissa oli Melviikki, ja häntä pelättiin kovasti silloin kun sattui, että oli ostettu enempi kuin sallittu viisi kiloa sokeria. Toinen tullimies oli Aksel Hoel, jokapäiväisessä kielessä Huulen Akseli. Hän oli Paatsjokilainen, ja pikkutarkkuus ei sopinut hänen luonnolle. Hän oli io nuorena op-

Matka menneeseen maisemaan

"Petsamon maa, yli kymmenentuhannen neliökilometrin laajuinen Lapin oikea käsivarsi, portti sulanmeren äärelle, oli uskomattoman monikasvoinen. Siellä oli vaihteleva, aina uusia elämyksiä ja maisemia tarjoava luonto, äärimmäisyydestä toiseen vaihteleva ilmasto ja kasvillisuus, jonka laaksoissa ja jokiuomissa kukoistava monilajinen rehevyys löysi täydellisen vastakohtansa Petsamon Länsirannikolla, Jäämeren paljaksi piiskaamilta tuntureilta."

Lapsuuden maan muistot ovat utuisen sadunhoitoisia, viidenneljättä ajast ajan takaisia. En ole nähnyt Jäämerta, en yhtään kunnan tunturia sitten, kun olin Petsamosta lähtenyt. Mutta meren tuoksun muistan ja tunturien muodot... voisoin piirtää ne kaikki Vaitolahdesta Kolosjoelle:

pinut, että sitä mitä ihminen todella tarvitsee ja jota rehellisesti hankkii rahalla tai työllä, sitä saa kuljettaa yli rajan ja se ei ole syntiä. Huulen Akseli oli opettanut norjalaista uudisasukasta Alfred Våga ja sanonut, ettei se haittaa, vaikka ostat säkin sokeria Ranta Jalamarilta, vie Virnekselle ja hae sitte sieltä viisi kiloa kerralla. Virnes asui Suomenpuolella Maitokosken alla ja Våga oli hänen norjalainen naapuri.

Monenlaista tarinaa elää jatkuvasti paatsjokilaisten keskuudessa, ja melkein aina kun vanhempi polvi istuu ja muistelee entisiä aikoja, niin silloin tulee esille juuri tällaisia lyhyitä juttuja ihmisistä ja sen ajan oloista ja tapahtu

Tunturit, ammoin merestä kohonneet kaskelotit kivettyneet, piirtäneet selkärankansa muotoon maan ja taivaan rajan.

Silmään muuttumatonta: revontulten tanssiessa yön tähdet putoilevat.

Tänä kuluvana armon vuonna syyskuussa saan vihdoin tilaisuuden 'pyhiinvaellusmatkaan' näihin ikävöimiini maisemiin. Taival ruskanloistavassa vaaramaisemassa kohti pohjoista on kuin juhlaa. Tapaamme entisiä petsamolaisia, Sigvart Ranta, Maija Nelin, Risto Portti, Juhani Nurmela, kaikki luotsaavat tietämme: - Käykää Svanvikissä, sieltä näkyy Nikkelin piiput, ja Jaakopinlahdessa, siellä on puolet Vuoremijoesta ja Pozarnoi

misista. Harvoin jutuissa on mitään ilkeyttä. Niitä kerrotaan ilolla ja herkällä eläytymisentaidolla. Joskus tuntuu, että nämä kertojat ovat kirjailijoita, jotka eivät ole kirjoittaneet kirjoja. Kuunteleminen, kertominen ja kertomisen ilo kuuluu heidän jokapäiväiseen elämään.

Nyt tuntuu siltä että me paatsjokilaiset olemme unhoittamassa taitoja, joita olemme perineet esivanhemmiltamme. Johtuuko se siitä, että alkuperäinen äidinkielemme suomi, on häipymässä ja uutta kieltä emme vielä ole oppineet hallitsemaan. Ja Suomikin on kauempana.

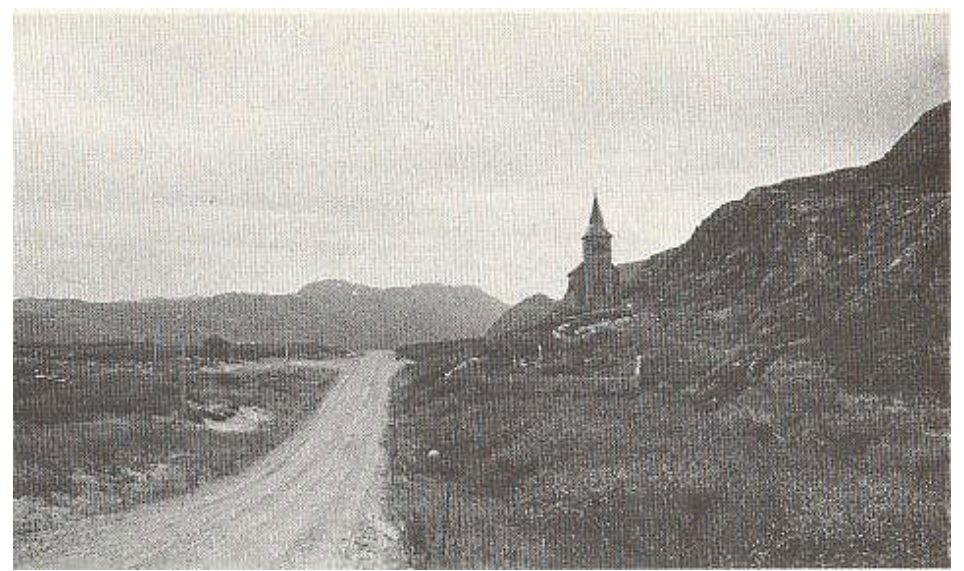
Katri Jefremoffin talo Sevettijärvellä.

tunturi entistä Petsamoa!

Matkaamme Sevettijärven kautta. Mitkä Maisemat! Niukan elämisen lohduksi on Petsamon kolttalappalaisille suotu asuinsijaksi kappale luonnonkauneinta Suomea. Asumukset pieniä kuin silloin ennen vanhaan, merenranta tavoittamattomissa, vaan onhan järveä, jokea ja suolampea maastossa kyllin ainakin matkailijan ihastella. Ja yhä korkeammiksi nousevien tuntureiden rinteet hohkavat satumaista värien sinfoniaa, kuin kauneinta persialaista mattoa hehtaarimitoilla. Juhlallinen vertaus kääntyy hassunkuriseksi kun saavumme Näätämöön. Sikäläinen Tavaratalo-Varehus tarjoaa kyynäränkokoisin kirjaimin Persisk teppe'jä alennetuin hinnoin. Tundramaisema voidaan siirtää kotien lattioille kaamos-ajan väriläikäksi.

Näätämöstä alkavat myös 'oikeat tunturit' ja täytyy kunnioittaa elämäntoverini kärsivällisyyttä, kun hän

jaksoi kuunnella taukoamatonta ihas-tuksenpurkaustani, jota kesti aina Kirkkoniemeen asti: - Tuollaisia tuntureita oli Liinahamarissa, tuo on kuin Yläluostarin Pelastusvuori, tuo kuin Alaluostarin Ristitunturi, tuo jyrkänne kuin Parkkinassa oli koulun takana. Ihmettelen välillä, miksi nämä Norjan maisemat näyttävät niin kovin kotoisilta muutenkin, kunnes huomaan: olemme jättäneet taaksemme havupuurajan. Ja samassa edessämme aukenee lyijyisininen Jäämeri! Avaan auton ikkunan ja hengitän kirpeän raikasta tuulta. Tuttu rakkolevän, jodin ja suolan tuoksu vyöryttää kolmen vuosikymmenen takaiset muistot vuoksena mieleen. Tämä on minun mereni! Näillä rannoilla minä en ole turistiksi enkä matkailija vaan paljasjalkainen! Kuinka monet kesät kaiket olivatkaan varpaani jättäneet häviäviä jälkiään Petsamovuonon keltaiseen hienohiekkaiseen hierovaan, kun jokin alkukesän nousuvesi oli vie-

Oskar II kappeli Grense Jakobselvissa.

nyt kenkäni, eikä uusia ollut tapana ostaa, jos huolimattomuuttaan ainoat kadotti.

Ajamme Svanvikiin, Patsjoen vaiherikkaasta vesistöstä laajenevan Salmijärven rannalle. Norjanpuoleisella rannalla emme tapaa ristinsielua, vastarannan vartiotorista pilkistelee kiikarimies oman kiikarimme linssiin ja Nikkelin piiput tupruttavat pilviä pilvettömään sineen. Mielessä häivähtää ajatus: Olisiko Lappi kehitysaluetta jos meillä olisi vielä Petsamo!

"Vuoremijoki oli koko pituudeltaan Suomen ja Norjan välisenä rajana. Joki sai alkunsa neljänsadan metrin korkeudelta Guovddoaivetunturilta ja virtasi yläjuoksullaan matalana ja koskisena halki jylhien tunturikurujen. Maisemat olivat suuremmoisen kauniita. Ylhäällä korkeat paljaat tunturit, jyrkkiä vesiputouksia kaartelevaan jokiuomaan, rinteillä kuohuvia tunturipurosia, ja alhaalla syvässä laaksossa rehevä tuomi, pihlaja ja

koivumetsien viita. Keväisin kulleroa ja lemmikkiä kukkivia rantatöyräitä. Vuoremajoki laskee Jäämereen, muodostaen suulleen laajan Jaakopinlahden, suojaisan pikkuneitten sataman, jonka Norjanpuoleisella rannalla oli kalastajakylä ja karun tunturiseinän katveessa kaunis, harrastunnelmainen Oskar II kappeli. Suomenpuoleisella rannalla asui vain kalastaja Turunen perheineen."

Norjanpuoleinen kalastajakylä ja ylhäisessä yksinäisyydessään tumman tunturiseinän suojassa valkoinen kappeli ovat yhä paikallaan, entisellä suomenpuolen rannalla näkyy vain aittaa meren ja hierovan välissä. Istun aallonmurtajalle, on laskuveden aika, levät liikkuvat laiskasti kivien kupeessa. Vesi on kristallin kirkasta ja hyytävän kylmää, mutta Jäämeren vedessä olen uimaan oppinut. Jaakopinlahti on sydämeenkäyvästi karun kaunis, mutta osaisinko minä etelän hemmoittelema ihminen täällä enää elää.

Muuan petsamolaisten anomus vuosisadan takaa

Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulilin arkistossa on vuonna 1881 saapuneiden kirjeiden joukossa diaarioimattoma erittäin mielenkiintoinen ja kuvaava anomus (Kuopion tuomiokapitulilin ark. Ea: 118, Diaarioimattomat kirjeet):

"Kunnioitettavaan Tuomiokapitulisiin Kuopioon Nöyrällä alamaisuudella ja kunnioituksella teemme täden nöyrän Pyynnön korkeasti kunnioitettavaan Tuomiokapituuliin ja samassa tilaisuudessa Pyydämme ilmottaa sieluimme tilasta täältä Wenäjän Maalta Puumankista Jäämeren rannalta että olemme täällä Wieraalla maalla Suomen alimmainen kansa niinkuin Lampaat joilla ei ole paimenta ilman sieluimme kaitsijaa ja holhoojaa emme saa nauttia Herran armo Pöytää uskomme vahvistukseksi ja synteimme anteeksi saamiseksi emme tule Pyhä-

tä kasteesta osalliseksi ei ole joka siunaa syntiset ruumiimme maan poveen sielunpaimen ei ole suomesta käynyt täällä viiden vuoden nin Pyydämme suurimmalla nöyryydellä että Korkia esivalta ja Kunnioitettava Tuomiokapituuli soisi armostaan meille sielunpaimenen kuin olemme sangen surkias tilassa sieluimme puolesta meitä on täällä suomen kansaa kuusi sataa henkee. Pyydämme kaikkien Puumankin asukkaat sielunpaimenta Nöyryydellä yksimielisesti nimet ja Puumerkit

Carl Regina Hans Armi
Henrik Marsch Johan Niskanen
Gustaf Mars Joha Petter Törmänen"

Tämän hellyttävän pyynnön tausta tulee kirjelmässäkin selvästi esiin Kuolajärven kirkkoherran J. F. Thauvönin 1870-luvun alussa tekemien ja Pudasjärven kappalaisen G. A. Snellmanin

Jos Petsamoon pääsisin niin ainakin yli yhden talvikauden kokeilisin. Näin varmasti tekisivät useimmat petsamolaiset. Mieleni on haikea ja samalla pakahduttavan ylpeä. Tämä kaikki on melkein minun synnyinseutuani, melkein lapsuuteni kasvuympäristöä, melkein Petsamoa. Otan mukaani pullollisen Sulameren vettä, poimin pussiin kourallisen hierovan hienoa hiekkaa ja muutaman raakunkuoren. Onhan jotain mitä näyttää lapsilleni

etelässä, kun valokuvia ei ole lupa ottaa. Lähdemme takaisin kohti etelää: Eteenpäin ajatukset jäävät taakse sinne missä aallot uupumatta huuhtovat tummaa tunturiseinää, hyväilevät hienoa hierovahiekkaa Vuodet vaihtuvat, eikä maisema muutu, eivät ääriiviivat kulu, vain värin vaihtuvat.

Carl Regina Hans Armi
Henrik Marsch Johan Niskanen
Gustaf Mars Joha Petter Törmänen

Pummankin miesten allekirjoitukset asiakirjan alla.

v. 1876 tapahtuneen matkan jälkeen ei suomalaisia pappeja ollut käynyt Muurmannin rannalla. Yhteydenpito kotimaahan oli vain siirtolaisten varassa; muutoin asukkaat tunsivat itsensä hylätyiksi. Tämä tyytymättömyys purkautui osittain kasvavalla Amerikan-siirtolaisuudella, joka oli erityisen suurta kirjelmän kirjoittamisen jälkeisenä vuonna. Mutta tuomiokapitulikaan ei jäänyt toimeksi, vaan jo v. 1882 lähetettiin sielunhoitomatkalle Kuopion koulun lehtori Johannes Schwartzberg (Mustakallio), jonka matkakertomus painettiin v. 1883 (Matka Jäämeren rannalle kesälä 1882). Pummankiltaisten anomus

epätoivoisuudessaan ei voinut jättää kunnianarvoisan konsistorion jäseniä kylmäksi.

Anomuksen allekirjoittajista oli Carl Regina syntynyt 31. 8. 1809 Muoniossa, Henrik Marsch 16. 4. 1828 Kuusamossa, Gustaf Marsch samoin Kuusamossa 30. 6. 1834, Juho Niskanen 2. 3. 1848 Kuhmossa ja Juho Petteri Törmänen 5. 5. 1827 Kuusamossa. Hans Armin syntymäpaikasta ei ole tietoa. Hans Armin lukuunottamatta ovat kaikki anojat vielä v. 1887 Muurmannin rannan asukkaita ja heillä kaikilla oli elävät ja kasvavat perheet suomalaisten lukua lisäämässä.

VÄHÄN ARVOISEKSI VÄRTEERATTIIN NUORI MIES AIKOINAAN...

Entisajan miehet olivat tarkkoja toimissaan ja äkäisiä kaikelle tuhlaamiselle. Niinpä kerran, kun Petterifaari oli saunassaan Paatsjoen rannalla kylpömässä, ja saunaan tulivat myös faarin pojanpojat kylpyhom-

miin, niin pojista toinen vähän kompuroi ja kaatoi äijän pesuveiden.

Silloin äiji äityi noitumaan: Voi pirkelhen poika, minkä vahingon teit. Vastannetko ikänäns koko mies tuomosta vahinkoa.

Vielä pirttiin tultuaankin oli faari kertonut sisällä olijoille tuotuneena, että pesufajillisen kaato vettä tuo pojan ryökäle aivan hukkaan.

Vettä ei kärsinyt tuhlat, vaikka leveä Paatsjoki virtasi vieressä...

Ukko-Pekka vieraili Petsamossa 1930-luvulla.

Vieraina Petsamossa

Kansanedustajat 1923.

Sakari Pälsi seurueineen 1923. Matka ulottui Kirkkoniemeen saakka.

MIRJAM KÄLKÄJÄ

Kollaasin ensimmäiset palaset

Oli kylmänkolakka sää, taivas repotti matalalla. Kolea puuskatuuli työntyi pikkutyön villatakin sisään ja nosti käsivarret kananlihalle, tuiskahti hameen alle ja punerrutti sukan ja fianellihousun väliin jäävän kaistaleen paljasta ihoa. Seisoin rantatörmällä ja katsoin, miten Marttatäti nousi ylös polkua. Vene keinahteli pitkän laiturin kyljessä, laiturikin nousi ja laski aaltojen mukana. Se oli niin pitkä laiturin, ettei sellaista ollut missään. Se ulottui taajan rantamatalan ohi väylään asti, sojotti kuin sormi ulos niemennokasta keskijoelle.

Marttatäti nousi minua kohti, sen silmät olivat punareunaiset ja nenä niiskusi, se oli itkenyt. Se tuli auttamaan pakkaamisessa.

Jeku juoksi Marttatätiä vastaan, heilutti häntäänsä, korvat keikkuivat. Sitten se loikkasi takaisin, lönytti ohitseni, tartuin sitä kiinni niskakarvoista, se oli melkein yhtä korkea kuin minä.

Takaa pihalta kuuluivat äidin kii-reiset askeleet liiteristä pirttiin. Äiti pysähtyi portaille katsomaan Marttatäidin tuloa, huusi jotain Äijille varastoon, Äijin ääni murahti vastaukseksi. Ero istui portaille ja vuoleskeli jotakin vaisuna ja totisena. Äiti katsoi poikaa ja meni sitten pirttiin.

Marttatäti käveli minua kohti. Hyppelin viluissani, rallatin jotakin omatekoista hyppeilyn tahdissa.

- Rantta-ta rantta-ta, rantta-ta tei...

- Mirjasta se on hauska lähteä,

sanoi Marttatäti ja pisti käden pääni päälle.

- On se. Äiti sanoi, että mennään junallakin. Mimmonen se juna on?

Siihen nauha katkeaa.

Tuollaisia filminpätkiä on mielessäni muutamia. Niiden lomaan rakentuvat aikuisten muistot. Muistelukset, itkuiset tarinat ja rämäkät savottajutut. Lopulta en tiedä, mitä muistan, mitä minulle on kerrottu.

Muistanko, miten matkasimme äitienpäivänä Eeron kanssa Jekulla mummolaan, minulla äidin huolella kasvattama purkkikukka, Eerolla kermainen täytekakku sylissä. Istuimme selät vastakkain, Ero ajoi, tietysti, minä katsoin menojäljille. Koiranreen jalakset vingahtelivat pälvipaikoissa, Jeku läähätti kieli pitkällä. Mummo kiitteli tuliaisista - onnitteluja muistettiin sanoa jos sattui, äiti ainakin kovasti tuputti mieleen lähtiessä, että sanotte sitten niin ja niin. Eikä kotiin lähdetty, ennenkuin viimeinen murunen kakusta oli lautaselta hävinnyt.

Muistanko tuon, vai onko kuvien sarja muotoutunut kertomuksien pätkistä?

Muistanko, miten isää odotettiin? Muistanko, miten suuri oli riemu, kun isä tuli lomille? Muistanko, miten ristiriitaisia olivat tunnot: valtava onni - tuli vielä, ja ehjänä tuli, - ja samassa jo kouristava tuska siitä, että kohta lähtee taas. Pari yötä, pari kolme päivää. Ja taas laskeutuu harmaa

ikävä kuin syksyn sumu rantatörmällä seisovan asumuksen yli.

Olen kirjoittanut tuosta. Ja äitini kysyi, muistanko todella. - On niin oikea se tunnelma, hän sanoi.

En muista. Isän lomalla käynnit merkitsevät minulle vain paria kolmea haalistunutta valokuvaa, joissa oudon solakka isä pitää meitä lapsia sylissään, harmaat vaatteet hänellä on. Sodan jälkeen - sitten evakossa - Eero sai jostakin kokardin, jollainen isällä oli lakissaan. Hän piti sitä myssyssään, kunnes opettaja käski ottaa sen pois.

Muistanko loputtomat kertomukset, joita Äiji kertoi hämärässä pirtissä. Joita kaikki vanhat osasivat, ne olivat heidän päässään kuin lippaassa. Joskus kantta raotettiin ja kertojaa napittavat lapsensilmät vaativat yhä lisää ja lisää: - Kerro vielä! Ja jokainen sana valui lapsenmieleen, aineksiksi fantasiolle, huimille matkoille mielikuvituksen maailmaan.

Aamulla heräsin ja sanoin: Minäpä näin viime yönä unta...

Ja jos kuulijaa riitti, pulppusi uni-kertomus kuin ehtymätön lähde, ei päättynyt, kiemuroi yllättävissä kuvioissa loputtomiin.

Unen ja toden kudelmaa oli pienen ihmisen elämä.

Evakkomatkan alku oli jännittävä askel uuteen, sai nähdä junankin. Ja kun on väsyttävä seikkailuun, palattaisiin kotiin.

Koti oli jotakin vankkumatonta, pysyvää. Koti, kotipiha, rantatörmä, joki - kaikki se merkitsi emon syyliä, turvallista, suojattua. Se, että isä lähti "sinne jonnekkin", ajoi Lokki-veneellä alavirtaan ja häipyi niemen taakse, se merkitsi odotuksen alkamista. Mutta hetkeksikään ei pieneen mieleen häivähtänyt pelko. Kaikki oli

hyvin: hellassa tuli, Äiji lataamassa pitkäkartista piippua, äiti pöydän ääressä ompelemassa. Isä tulisi.

Lähtö merkitsi seikkailua. Koti odottaa paikallaan, elämän keskipiste, pohja, peruskallio - se ei yksinkertaisesti voi tuhoutua.

Lapsen uskolla voisi siirtää vuoria.

Mutta tämä vuori ei väistynytäkään.

Seikkailu alkoi, nähtiin junakin - tunkkainen ja täyteen ahdettu, - lapsella oli paikka korkealla tavarahyllyllä muiden päiden yläpuolella, jonne ihmisten hajut tiivistyivät. Ja silloin, kun lapsen herkkä mieli ensin säikähtyneenä aavisti, sitten varmaksi näki sen, että kotiin ei palata - silloin mureni usko, silloin katkesi taivaan kaari, silloin petti maa.

Mihin uskoa enää?

Evakkotaival oli alkanut. Eikä sen loppu ole vielä näkyvissä.

Tärkeimmän kehitysvaiheen aikana koettu kaikkien arvojen, kaikkien lämpimien, tuttujen asioiden räjähtäminen kuin miina, rajusti ja äkillisesti, lopullisesti, merkitsi minun elämästäni suuren irrallisuuden alkua.

Eeva Kilpi, karjalaisia evakkoja, puhuu hänkin "elämän evakoista".

Sodanjälkeisistä kirjailijoista on Markku Lahtela ehkä syvimmin tajunnut tuon murroksen merkityksen elämässään. Hän sanoi, että sota ja sen aiheuttamat menetykset, sen kokemukset, sodan jaloissa elämänsä aloittavien pienten ihmisten koko maailman murskaantuminen ympäriltä, murskasi myös jotakin tuosta ihmisestä. Hänen mielestään voimakaimmin hänen elämänsä kulkuun ja hänen kehittymiseensä persoonana on vaikuttanut sota.

Tuona kolkon koleana päivänä vene lähti laskemaan Paatsjokea kohti

Joki oli elämän väylä jo ennen tietää...

Salmijärveä ja sinne aamuksi tulevaa autokolonaa. Jeku jäi laiturin nokkaan, riemukkaasta lähtötanssistaan masennettuna, jo alistuneena, uikutti hiljaa ja katsoi veneen menoa. Jäljessä tuleville oli annettu ohjeet Jekun suhteen - koiria ei voinut ottaa mukaan.

Silloinko liikahti lapsenmielessä ensimmäinen epäily?

- Miksi me ei oteta Jekua mukaan?

Se oli ensimmäinen kysymys, joka jäi ilman vastausta.

Sen jälkeen kysymyksiä heräsi yhä lisää ja vastauksia löytyi yhä harvemmin.

Tuosta lähtöhetkestä ja sen jääkeisten aikojen tapahtupista, jotka roikottivat pientä ihmistä pelottaviin ja outoihin asioihin, niistä ulottuu yhtäjaksoinen juova tähän päivään. Ne ovat luoneet pohjan elämäni myöhemmille tapahtumille. Niistä pohjimmitaan juontuu se mitä olen, se mitä kirjoitan.

Elämää merellä

Toki muistamme aikoja, kun veneet vuonolla ui,
turskaparvet kun aavoilta rantautui. Lokit kuorossa
kirkuen viestiä toi.
Turska, meren vihreän vilja, lotaparven kanssa karkeloi.

Öin, päivin, moottorien laulu vuonolla soi,
ootringin purjeissa tuuli hauskaasti ilakoi. Toki
tuttu meille on juksa, ja veneen reunassa pyörivä
valpeeni tuo, kunhan jaakaamme yötkin, päivien
myötä, aina merikin viljaansa suo.

Vuorovedet ne lähtevät, taas saapuvat aikanaan. Meri
vihreä vaahtopäin, löi rantoihin vihoissaan. Kai tunturit
kutsui, kalliot katsoi aavojen taa. Sula Jäämeri, suolainen
- kahleista vapaa.

Konto kostea saappu ulapalta,
pilvet raskaat kuin päälle putoo,
sumuverhoa yllemme kutoo.
Meren vaarat ja oikut, hyökylaineet,
ohjaa paaskisi aaltoa päin. Kovin kylmä
on Jäämeren syli.

Nämä vuonon rannat,
tämän puuttoman, karun maan, esi-isämme
asutti, ja rakensi aikoinaan. Oli tutut heille
tunturipolut, kivilouhikot, kaukaiset
kaukoniityt nuo. Usein aatos käy aikoihin
entisiin, kuinka kovaa oli ihmisen elo tuo.

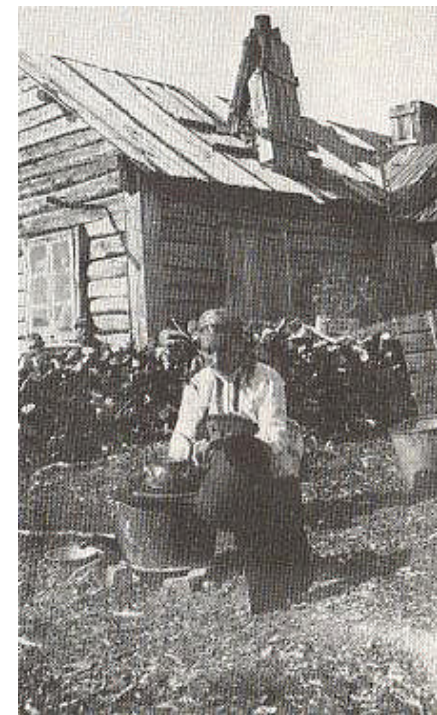
Petsamon metsävaroja arvioimassa

Ulkotyökautena 1922 olin ensimmäisen
valtakunnan metsien arvioimistöiden
aikana yhden arvioimisryhmän johtajana.
Arvioimislinjani kulki Sulkusjärveltä
Parkkinaan ja sieltä edelleen
Pummankiin.

Jatkoimme linjamme vetoa Parkkinasta
Maattivuonoon eräänä sunnuntaina. Kun
reittimme varrelta näkyivät Porovaaran
talot verraten lähellä, ehkä noin 4
kilometrin päässä, päätimme miehissä
poiketa kylässä - toivossa saada syödä
oikein kunnan lohiteria.

Pistäydyimme ensimmäiseen mökkiin,
jossa emännöi nuori ja viehättävä, vasta
17-vuotias, edellisenä helluntaina vihitty
nuorikko, Jevdokia Anisimoff. Häneltä
kuulimme, että talossa ei ole muuta
kuin suolattua turskaa. Kun emäntä
lupasi 3-4 tunnin keittämällä saada
siitä liiat suolat pois, päätimme jäädä
odottamaan varsinkin kun oli
sunnuntaipäivä ja sai vielä seurata
kauniin, iloisen ja puheliaan emännän
työskentelyä. Ruokakin valmistui
lopulta, söimme sitä tuvassa sormin.
Kastikkeena oli kulhossa
kalanmaksäöljyä, johon kalanpalasia
kasteltiin. Ja voi, kuinka se
kalanmaksäöljy oli hyvän makuista.

Kesästä 1922 tulee vielä mieleen, että
kun saavuimme Pummankiin, ma-
joituimme Pesoselle. Aterioimaan
ryhtyessämme huomasimme, että jo-
kaisen kuuden miehen eteen oli asetettu
iso, 2-3 litran vetoinen puinen vii-
liastia.

**Jevdokia Anisimoff talouspuhissaan
Porovaarassa 1922.**

Ryhdyimme sitten neuvottelemaan
paluumatkan venekyydistä. Hinnasta
tinkiessämme kuulimme, että Iso-
Samperikin oli maksanut 1500 markkaa,
vaikka oli yksin reissussa. En muista,
mistä hinnasta meidät sitten kuljetettiin
Nurmensähtiin. Heti vuonosta ulos
päästyämme pysäytti vene-

Moottorimatka Vaitolahdesta Nurmensähtiin

mies moottorin hotusiinin säästämiseksi ja veti purjeet ylös. Nurmensähtistä jatkoimme matkaamme jonkunlaisessa sumusäässä Liinahamariin. Oppaanamme linjavetomatalla oli Kaureli-kolтта Höyhenjärveltä. Hyvä se Kaureli oli huomaamaan täälläkin polun varteen tienviitoiksi nostetut nyrkinkokoiset, ja vähän isommat kivet.

Kävin vielä kesälomamatkallani

1935 Petsamossa katsastamassa, kuinka paikat olivat muuttuneet. Sain veneen Trifonasta ja soudin yli vuonon Porovaaran puolelle. Kehaisin siellä, että pääsinpä sentään rantaan, johon talon emäntä virkkoi: "Rantaanhan sie kyllä pääsit, mutta veneesi jätit semmoiseen paikkaan, ettet pääse täältä pois." Pani sitten poikansa siirtämään veneen oikeaan paikkaan.

URHO RAEKALLIO

Lapsena Petsamossa

Olimme tulleet Norjan Kirkkoniemestä toukokuun lopulla 1921 moottorivene Lansingilla Parkkinan laituriin. Oli outoa minulle, 12-vuotiaalle pojalle, tulla matalia, aijaksenvärisiä ja asunonavetta-hyysikkä-yhdistelmä ihmisasuntoja näkemään. Olinhan asunut kadun varrella sähkö, vesijohto, ym. mukavuudet omaavassa talossa. Olin tullut satujen maailmaan.

Tutustuin nopeasti sikäläisiin poikiin, ja vaikka en osannut venäjän sanaa - niin olin kerrankin lähdössä entisen tsaarinaikaisen uratniekan Tretjakofin poikien Mitkan ja Ljonkan, ja samojedi Semjaskinin Miskon ja vielä oli Kusnitsovan poika Porovaarasta - joka muuten puhui karjalaa ja oli siis tulkkina - Parkkinaan tunturiin engelsmannien juoksuhaudoille hakemaan ammuksia. Löysimme paljon kiväärinkuulia, joista me väänsimme luodin pois ja ruuti pantiin engelsmannien lihapurkkiin. Päätettiin pitää ilotulitus Parkkinassa.

Mentiin laiturille ja pantiin ruutikasa kiven päälle. Kävin salaa sanomalehtiä, joista käärittiin sytytyslanka. Sytytettiin paperitötterö palamaan ja itse oltiin munkkien varaston vieressä kyttämässä komeaa näkyä.

Viimein tuli räjäytti ruutikasan ja samassa oli koko Parkkinan laituri tulimerenä. Laiturilla oli heinää ja vaikka mitä roskaa, jotka syttyivät palamaan. Mutta silloin poikia vietiin. En ole monesti juossut lujempaa.

Oli kuitenkin onni onnettomuudessa, että juuri sattui komppania solttuja äkseeraamaan ihan tulipalon vieressä. Kuulin kuinka kapteeni Autti huusi soltuille, että tuli on irti, mars, mars sammuttamaan. Muuten sillä Autilla oli aivan kauhean kova ääni - melkein kuin minulla.

Me pojat juoksimme ja kiertelimme tunturin alustaa Tretjakovin poikien luo ja pelkäsimme, mutta ihmeeksemme ei koko ilotulitustamme olleet ihmiset huomanneet. Komppania solttuja sammutti tulipalon muutamassa sekunnissa.

KOULULAISET KONJAKKIPULLOLLA

Dalin Reidari, sieltä vuonon varrelta, asui munkki Paisein luona, jossa minä usein kävin. Paisei oli lähtenyt Yläluostariin ja jättänyt Reidarin yksin, ja nyt Reidari näytti mulle noitien hommia.

Kun hän nosti kauhean suuren raamatun munkin rukouspöydältä pois, niin kannen alla oli pitkä pullo. Hän sanoi taikasanoja, jotain: ksios si paas, alehem raks, tule konjakkipullo taas. Olin periaatteessa raitis, enkä olenkaan tykännyt Reidarin loihtimasta konjakkipullostasta, myöskään en tykännyt varastamisesta enkä epärehellisydestä.

Reidari kysyi minulta: Onko tuo

Heinämiehiä luostarin niityillä.

munkki rehellinen kun se lukee tuossa raamattua ja tekee ristinmerkkejä ja välillä ottaa konjakkiryppyä. On sillä muitakin vinkeitä.

Sovinto tuli ja Reidari kaatoi pullosta isoon puulusikkaan minulle ja itselleen ja tätä jatkui viikon. Menin taasen Reidarin luo, mutta nyt olikin Paisei huomannut meidän vilppimme ja jouduin kovaan kuulusteluun. Em

me tunnustaneet, vaikka Paisei kuinka kovisteli ja vetosi taivaan isään.

Reidari oli esittänyt minulle, että pannaan vettä pulloon, ettei Paisei huomaa meidän sitä käveltämäämme. En suostunut veden panemiseen, vaan uskoin, että eihän Paisei voi nähdä läpi mustan pullon, että siitä on varastettu. Pitkät ajat olivat minulle vihassa Reidari ja Paisei.

NIILO KUUKKANEN

Metsästysretki tunturiin

Yksi syy, miksi hain Petsamon nimismieheksi oli se, että toivoin voivani työni ohella siellä metsästää ja kalastaa. Minut nimettiin nimismieheksi 4. 1. 36. Saavuin perille huhtikuun puolivälissä ja heti alusta alkaen aloin harjoittelemaan maalla lohien heittoa. Samalla aloin suunnittelemaan syksyisiä metsästysretkiä. Piirissä oli ylikonstaapeli Lauri Fabian Uurasmaa ja hänkin oli kiinnostunut syksyisestä metsästysretkestä. Päätimme aloittaa 20 elokuuta alkavalla vesilintujen metsästyksellä. Menimme päivällä joen yli ja siitä Ristitunturiin. Siinä lähettyvillä ei ollut hyviä sorsavesiä, mutta saimme kuitenkin ammutuksi jonkun linnun. Minulla oli 2 piippuinen haulikko ja Uurasmaalla pienikaliberinen metsästyskivääri. Kaakkurin naiset olivat meille pitkin kesää tuoneet tietoja, että karhu ol tappanut heidän lampaitaan Ristitunturin taustassa. Jonkun matkaa kuljettuamme tulimme pikku lammelle, jonka keskellä oli kaakkuri aivan liikkumattomana ja Uurasmaa ampui sen. Kun oli aivan tyyni niin lintu jäi sinne. Vaikka vesi oli kylmää niin Uurasmaa haki sen uimalla. Minä jäin rannalle pyssyjen kanssa. Siinä minä kuulin edessä olevan tunturin takaa outoja ääniä. Minä kysyin järvestä seisovalta Uurasmaalta, että mikä ääni tuo on. Hän kuunteli ja sanoi, että siellä karhun penikka huutelee. Tuotuaan linnun rantaan läksimme kulkemaan ääntä kohti. Ensin siellä tuli vastaan musta pässi. Kohta tuli vastaan isompi lampi ja sen takana oli taas tuntu-

ri, jonka laella ei kasvanut puita. Silloin me näimme kohta vastapäisellä tunturilla ison karhun ja sen mukana 2 penikkaa. Huomasimme karhun käyttäytymisestä, että sekin oli huomannut meidät. Se jätti penikat tunturiin ja alkoi laukata meitä kohti. Samalla se karjui kovasti. Koivu kasvoi järven rantaan saakka muualla paitsi järven eteläosassa, jossa oli suuri jänkä. Nousimme hieman tunturiin, jotta puut loppuivat ja näköala parani. Karhu jatkoi tuloaan meitä kohti. Se tuli meistä noin 30 m päähän kun se huomasi meidät ja pysähtyi siihen. Olimme sopineet Uurasmaan kanssa, että hän ampuu ensin ja minä sitten haulikollani. Hän ampuikin ja minä laukaisin heti perään. Oli tarkoitus laukaista ensin toinen piippu ja sitten juosta lähelle ja laukaista sitten toinen. Olin niin jännittynyt, että kumpikin piippu laukesi yhtäaikaa. Oli valtava paukaus, karhu pyyhkäisi kämmenellään naamaansa ja kääntyi ilman muuta takaisin penikoittensa luo. Nyt ei se karjunut enää ollenkaan. Se kiersi järven nyt aavan jängän yli, jossa seisoivat parvi lampaita. Karhu juoksi parven keskeltä ja mennessä huitaisi yhtä lammasta niin että siltä katkesi selkä. Menimme lampaan luo ja lopetimme sen ja päästimme veren pois. Jatkoimme sitten karhun perässä tunturiin, mutta emme nähneet sitä. Sen me huomasimme, että karhu oli ollut täällä kauan. Kun alkoi hämärtämään niin läksimme pois.

Tapauksesta levisi tieto Parkkinassa ja alettiin suunnitella uutta retkeä

karhun tavoittamiseksi. Läksi useita miehiä kivääreineen. Minäkin läksin mukaan, mutta kun ajattelin tavoittaa hanhia niin otin mukaan haulikon. Edellisenä päivänä kun kuljin karhun ääntä kohti, tulin pienelle lammelle, jossa yhdellä sivulla putosi korkea kalliotunturi suoraan lampeen. Juuri tässä tunturin alla tapasin rannalla paljon hanhien sulkia ja höyheniä. Jäljistä päättäen oli tässä usein yöpynyt hanhia. Päätin nyt kätkeytyä lammen rannalle ja odotella iltaan saakka jos hanhet taas tulisivat. Päivä meni eikä mitään tapahtunut ja ajattelin jo palata kotiin. Vielä kuitenkin kuulostelin ja silloin kuulinkin pohjoiselta taivaalta hanhien ääniä. Kor-

kealla tuli Kalastajasaarennolta päin parvi lintuja, jotka äänestä ja lentotavasta päättäen olivat hanhia. Parvi alkoi nopeasti laskeutua lampeani kohti. Parvi laskeutui 20 a 30 m päähän minusta ja kun vesi alkoi pärskymään laukaisin ensimmäisen kerran ja kun linnut heti alkoivat nousemaan laukaisin toisen kerran. Kummallakin kerralla tähtäsin aina yhtä lintua ja molemmalla kerralla putosi lintu kuolleena lampeen. Käytin silloin 13 numeroisia haulia ja kumpaankin lintuun oli hauli mennyt aivoihin, josta kuolema seurasi heti. Avasin linnut ja panin ne reppuuni. Retki oli siihen mennessä elämäni tuottoisin. Miehet eivät kuitenkaan tavoittaneet karhua.

UNTO ÄÄRELÄ

Siihen aikaan kun Samppa Luoma perämööttöri osti

Samppa Luoma saapui Salmijärvelle opettajaksi syksyllä 1921. Virka paikkansa syrjäisestä sijainnista huolimatta hän pyrki pysyttelemään aikansa tasalla kaikella tavalla. Jo parin vuoden kuluttua hän oli saanut kyllikseen pitkistä soutumatkoista asioittensa hoidossa ja niinpä päiväkirjaan merkittiin kesäkuussa 1923: "Tilattu sähköteitse ulkolaitamööttöri Kristianista."

Toimitus Kristianista eli nykyisestä Oslostasta oli ilmeisen nopeaa, sillä jo heinäkuun 4 päivänä oli kone noudettavissa järven takaa Mellesmosta. Samalla hankittiin bensiiniä ja öljyä koneen tarpeiksi. Aivan kivutta ei tek

niikka kuitenkaan taipunut uuden soveltajansa toiveisiin. Päiväkirja kertoo:

5. 2. 23

Kaunis ilma. Sain mööttöri vahingossa kerran käymään, sitte en millään, vaikka väänsin itseni rammaksi.

6. 7. 23

Tyrväinen arvosteli koneen ensiluokkaiseksi. Antoi ohjeet. Siitä lähtien on kone lähtenyt heti ja käynyt kuin kronometteri.

7. 7. 23

Saunotin kipeää ruumistani. Useita koeajeluja, yhteensä noin 15 km.

Kesäyön aurinkoa Salmijärven rannalla 1922.

Salmijärven rantanäkymiä Luoman kuvaamina.

9.7.23

Käynti Kolosjoella 6 henkeä lastina, illalla Mörsäriissä. Kone kulkee hyvin säännöllisesti, tuulesta huolimatta 5 min./km.

Kovin pitkään ei näin hyvä onni kuitenkaan jatkunut. Elokuun 11 päivänä Luoma joutui viemään koneensa Kirkkoniemeen, ja syykin on ilmeinen: "propellin siivet poikki". Viittä päivää myöhemmin moottori saadaan takaisin ja korjauslasku teki 250,-. Samana päivänä on myös moottorin hankintalasku tullut: Arcimedes 2 hv., 150 l bensiiniä, 10 kg öljyä, 2 kg rasvaa ja rahtikulut Kristianista Salmijärvelle, kaikki yhteensä Smk 3535:50.

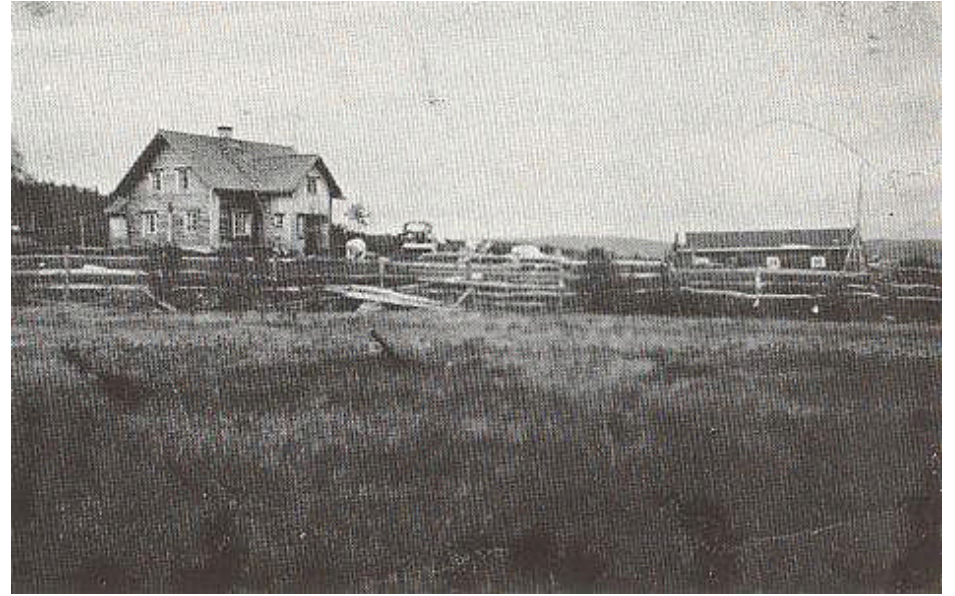
Rahan nimellisarvo ei ollut siis kovin kaukana nykyisestä.

Moottorin kanssa taistelu jatkui sitten kesä kesältä, ja aina sen vaiheista

on päiväkirjassa merkintöjä. Milloin se juonitteli, pakattiin laatikkoon ja lähetettiin Helsinkiin korjattavaksi. Väliin kaikki pelasi taas moitteettomasti, aina on kuitenkin vesillelaskut ja talviteloille nostot merkitty huolellisesti muistiin. Arcimedes alkaa saada jo lähes inhimillisiä piirteitä, ja niinpä heinäkuun 4 päivänä 1926 on voitonriemuinen ja päättäväinen kirjauksenmerkintä:

4.7.26

Moottorin 3-vuotispäivä. "Arcimedes" on ollut mainio moottorikoulu. Paljo se on kronannut ja tullut maksamaan. Se on tuomittu sadat kerrat järveen, vaan "Älä hellitä: menestys varma:" on tuottanut voiton. Tänä kesänä se ei ole tehnyt ainoatakaan harhaiskua, eikä taida tehdä: se on vallassani. Siinä oli niin **salainen** vika, ettei sitä tehdas-

Harjun Jonnen talo Salmijärven Harjunvaarassa.

kaan tiedä ja siksi se kai on menettänyt markkinansa. Jos tehdas antaa minulle uuden moottorin rahteineen tänne, sanon sen vian heille, ja silloin heille kyllä "Sesam aukenee". Esitän sen heille, mutta en sitä tässäkään mainitse, sillä se on salaisuus ja kolmivuotisen harmin, nöyryyksen, kärsimyksen ja parin tuhatlappusen tulos. Menkööt hautaan kanssani, elleivät halua ostaa.

Arcimedeksen myöhemmistä vaiheista ei kuitenkaan enää näy tietoja, ilmeisesti tehdas ei markkinoittensa menettämisen uhallakaan suostunut Luoman tarjoukseen. Näin tuo salaisuus on mennyt hänen mukanaan. Luoman päättäväisen luonnon tuntien hän olisi epäilemättä riemulla kirjannut myönteisen tuloksen Arcimedeksen kanssa käymänsä kaksinkamppailun päätöksenä.

Taistelu tekniikan kanssa ei häntä kuitenkaan ollut mitenkään lannistanut. Lokakuussa 1929 Luoma puhuu iltamissa säästäväisyyden merkityksestä, mutta samalla saa päiväkirja kuulla tunnustuksen: "Siitä huolimatta innostuin ajattelemaan omaa autoa, näin syksyllä - ja kireä kun on rahatilanne - niitä saa halvalla. Ajattelen Citroenia..." Sitten hän kuitenkin muistaa säästäväisyyden opettajan roolinsa ja havainnoi ilmeisesti myöskin lähestyvän talouspulan oireita todeten järkiintyneenä: "...mutta taitaa minunkin täytyä enemmän ajatella, mitä ilman voisi olla, kuin mitä ostaa."

Miten tässä halun ja järjen kampaailussa kävi, emme saa tietää, sillä heti perään seuraa merkintä "jatkuu vahakansivihkossa" ja tuo vahakansivihko hävisi muiden tavaroiden myötä evakkomatkan tiimellyksissä.

Petsamon evankelisluterilaisen seurakunnan kirkonkirjojen kohtalo (1904-1917)

Olen aikaisemmassa yhteydessä Muurmannin rannan luterilaiset v. 1887-1888, Scripta Historica III, Oulu 1973) käsitellyt niitä mahdollisuuksia, joita on olemassa viime vuosisadan ajalta Muurmannin rannalle suuntautuneen siirtolaisuuden tutkimuksessa kirkonkirjojen avulla. Suomalaiset papithan kulkivat vuodesta 1870 lähtien silloin tällöin hoitamassa maanmiestemme sieluja kaukana Jäämeren rannalla. Näillä matkoilla he laativat luetteloita ja pitivät eräänlaista kirkonkirjaa Muurmannin rannan luterilaisista. Viimeisen kerran Suomen puolelta käytiin näitä papillisia toimituksia suorittamassa v. 1889. Tämän jälkeen sielunhoito jäi Pietarin evankelisluterilaisen konsistorin valvonnassa suoritettavaksi ja suomalaisten pappien tekemät kirkonkirjat joutuivat tätä kautta Pietariin. Vain vuosilta 1887-1888 on eräänlainen kirkonkirja jäänyt jäljelle Valtionarkistoon Kenraalikuvernöörin kanslian arkistossa.

Kun 27. 1. 1904 muodostettiin itsenäinen Petsamon evankelisluterilainen seurakunta, muodostivat nähtävästi nämä kirkonkirjat pohjan myöskin uuden seurakunnan kirkonkirjoille. Näin ollen petsamolaisien historian tutkimuksen kannalta keskeinen lähdemateriaali olisi ulottunut kaukaa viime vuosisadalta vallankumoukseen saakka.

Jo v. 1933 Osmo Durchman (Tietoja erikoislaatusista seurakunnista ynnä vastaavista historia- ja rippikirjoista, Genos 3. 1933) saattoi osoittaa

- kylläkin vain arveluna - että vallankumouksen yhteydessä v. 1917 Petsamon seurakunnan kirkonarkisto takavarikoitiin ja kirkonkirjat hävisivät sen sileän tien.

Tämän tiedon vahvistukseksi on nyt löytynyt uusi tieto. Petsamon kunnan arkistossa Oulun maakuntaarkistossa on Muurmannin evankelisluterilaisen seurakunnan Venäjän vallan kauden viimeisen kirkkoherran Antti Kustaa Vuotilan lesken Hilma Forsströmin, o.s. Nikkosen, todistus, joka on päivätty Oulussa 11. 7. 1935 (Petsamon kunnan arkisto Fj: 1935). Todistus on seuraavanlainen:

"Allekirjoittanut, joka on syntynyt 13 päivänä helmikuuta 1885 Rautavuonossa Norjassa ja sieltä muutti vanhempiensa mukana vuonna 1899 silloisen Venäjän keisarikunnan alueella olevaan Tyyvävuonoon Kuolavuonon varrella sekä vuonna 1905 vihittiin avioliittoon Oulusta kotoisin olevan Muurmannin evankelis-luterilaisen seurakunnan kirkkoherran Antti Kustaa Vuotilan kanssa, ja muutti kesällä 1916, silloisen keisarillisen hallituksen karkoitettua kirkkoherra Vuotilan seurakunnastaan, hänen mukanaan Oulun kaupunkiin, jossa edelleenkin asuu, voi parhaana tietonaan esittää seuraavaa:

Edesmennyt mieheni kirkkoherra Antti Kustaa Vuotila, joka ensin, karkoitettuna Arkankelin läänistä, muutti Oulun kaupunkiin, silti luopumatta seurakunnastaan, ja edelleen täältä karkoitettuna Vjatkan kuvernement-

Kirkkoherra Päivärinta pitää jumalanpalvelusta ulkoilmassa Vaitolahdessa 1927.

tiin Itä-Venäjällä, saattoi lopulta maaliskuun vallankumouksen jälkeen palata seurakuntaansa ja kävi siellä viimeksi kesällä 1917. Hän kertoi tällöin jättäneensä seurakunnan arkiston ja Aleksandrovskin kaupungissa sijainneen talon luottamustaan nauttivan seurakunnan jäsenen kalastaja Albert Lakkalan hoitoon. Pian sen jälkeen seurannut bolsheviki-vallankumous teki enemmän matkat seurakuntaan mahdottomiksi, lopettaen samalla kaiken seurakuntaelämän, joten Muurmannin evankelis-luterilaisen seurakunnankin täytyy katsoa mainitun ajankohdan jälkeen lakanneen olemasta. Joka tapauksessa oli kirkkoherra Antti Kustaa Vuotila viimeinen, joka on mainittua seurakuntaa hoitanut. Joitakin vuosia myöhemmin kirjoitti edellämainittu Albert Lakkala allekirjoittaneelle, että bolshevikit olivat ottaneet seurakunnan omistaman talon käyttöönsä ja mainitsi samalla menetetyistä kirkonkirjoista, joita hän ei ollut voinut pelastaa, vaan olivat talon valtaajat ne polttaneet. Tämän kanssa yhtäpitävän tiedon sain myöskin Vardössä Norjassa asuvalta sisareltani."

Kirkonkirjojen kohtalo lienee näin selvä. Vasta vuodesta 1921 alkaivat uudelleen perustetun Petsamon evankelisluterilaisen seurakunnan kirkonkirjat: rippikirjat 1921-1950, syntyneitten luettelot 1921-1949, rippilasten luettelot 1921-1945, vihittyjen luettelot 1930-1949 ja kuolleitten luettelot 1921-1949. Nämä kirkonkirjat ovat tallessa ja niitä säilytetään luovutetun alueen seurakuntien arkistossa Mikkelissä. Vielä 1930-luvun puolimaissa yritti uusi Petsamon seurakunta saada edeltäjänsä arkistot esille diplomaattista tietä. Mutta Suomen ulkoministeriö sai vain tietää Neuvostoliiton historiallisen keskusarkiston Leningradin osastolta, ettei Petsamon seurakunnan papereita ollut siellä eivätkä myöskään tiedustelut Muurmannin alueen arkistoviranomaisille tuoneet selvyyttä arkistojen mahdolliseen säilymiseen (ks. Lapin Kansa 10. 3. 1936). Korvaamattoman arvokas Muurmannin rannan kirkonkirjamateriaali Venäjän vallan ajalta evankelisluterilaisen seurakunnan osalta on peruuttamattomasti tuhoutunut.

Kolttien satuja j a tarinoita

UKKO TAIMENENA

Olipa kerran eräs ukko; hän koetti kulkea joka otuksena, mutta ei pitänyt mistään. Hän mietti, että taitaa hän lähteä taimenena uimaan. No niin hän tietenkin meni. Hänellä oli kaksi poikaa, naisia. He menivät nuottaamaan, nuottasivat nuottaamistaan, niin ukko osui nuottaan. No he vetivät vetämistään ja näkivät, että iso kala on nuotassa. Vetivät: kas taimen! Nostivat veneeseen: niin iso taimen, että... Toinen poika kolahutti sitä puulla kalloon; taimen pökertyi, eikä tohtinut liikkua ettei tuo löisi toista kertaa. Poika pani taimen veneen perään. Taimen virkosi taas. Liikahti, ponnistihe yli veneenlaidan. He menettivät taimenensa; minkäpä mahtoivat, taimenhan oli iso, vähän löivät.

Niin he tulivat rantaan, menivät kotiinsa ja alkoivat keittää tuoretta kalaa. Ukko se ui rantaan ja tuli takaisin tupaansa. Rupesivat syömään, söivät syömistään; poika näki pahkan isänsä otsassa ja sanoi: "Mistä on isän otsaan tullut pahka?" Äijä sanoi: "Minähän olin se taimen jota sinä löit. Siitäpä se pahka tuli." Poika virkkoi: "Kutti parhaaksi, en tiennyt vielä kovemmin lyödä. Olisit kyllä, taimenena kulkija, luopunut tavastasi. Tästä muistanet jos menet vielä toisen kerran."

TARINA PAATSJOELTA

Ketulla oli vaimona ukon ja akan tytär. Ukko pyydysti kaloja ja pani kalatynnöriin aittaan. No, ukko ja ak-

Suonikylän mies ripusti kalansa kuivumaan.

ka elelivät syrjässä. Kerran kettu-vävy otti ja löysi appensa kalatynnöriin ja alkoi syödä niitä kaloja. Ukko ja akka eivät tienneet mitään. Kettu-vävy tuli vieraisille ukon ja akan luo. Sanoi: "tyttärenne sanoi terveisiä, että syntyi lapsi." He kysäisivät: "mikä on nimi?" "Alkunen." Akka sanoi vävyllään: "elelehän terveenä." Kettu meni takaisin ja söi kalatynnöriin jo puolilleen. Tuli taas toistamiseen appensa ja anoppinsa luo vieraisiin. Tuli ja sanoi: "tyttäreltänne teille terveiset. Toinen lapsi syntyi. Nimenä on Keskinen." Akka ja ukko eivät vielääkään älynneet. Akka sanoi: "elele ter-

Suonikylän koltia vieraansa kanssa pirttinsä nurkalla.

Koltaemäntä leipomispuuhissa ulkounillaan.

veenä, vai toinen lapsi syntyi." Kettuvävy lähti taas takaisin. Tuli ja söi koko kalatynnöriin. Tuli taas akan ja ukon luo vieraisiin ja sanoi: "tyttäreltänne terveiset, kolmas lapsi syntyi, nimenä on Loppu." Akka arvasi ja

sanoi: "onpa soma vävy meillä: syönyt kaikki kalat." Ukko meni kalatynnöriään katsomaan. Tynnöri oli aivan tyhjä, ei ollut mitään sisällä. (Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia LX)

Petsamon muistoja

Sävel: Tuon laulun pienen kuulla sain.
Jos et osaa tällä, niin laula vaikka Rosvo
Roopella.

Voisinko seudun unhoittaa
tuon kauniin Petsamon?
Mun kyynel silmään vierähtää
on kaipaus loputon. Häipyiskö
nimi mielestäin tuo
Liinahamarin? Miss' talven
kylmä pakkanen ei pysty
aaltoihin.

Katseen jos luon ma kartalle
Saarenon kohdallen,
nään Vaitolahden, Kervannon
edessä silmien. Siell' silliparvet
rantautuu kohdalle
Pummangin. Ja turskat,
hyyssät tukkeutuu jo
Maattivuonoonkin.

Nään Heinäsaaret heinineen
ja lintuparvineen. Miss' lunnit
lentää kiljuen lähellä
kirkkaan veen. Siell'
moosaparvet lentävät
pimentäin auringon. Ja allein
kuoro kirkas soi ja hylkeet
rannall' on.

Ken meritähden nähnyt on
aalloilla keinuvan? Kas
lokkiparvi valkoinen on
päällä hieruan. Mi
höyrypilvi tuolla on, kuin
geishir Islannin. Se
jättiläinen Petsamon, valas
on Grönlannin.

Rajalla Norjan, muistan niin,
on kylä Vuoremin.
Myös kohdistan mä katseen Suola-
Peuravuonoihin.
Nään tuolla Paitahaminan ja
Nurmensätin veen,
miss' lohet hyppii innoissaan,
sen helmaan hiljaiseen.

Trifonan seudun muistan ma
ja Porovaaran myös. Ma usein
kuljin miettien sen kirkkaass'
kesäyössä'. Sen lämmin
kesäaurinko sai kaiken
sykkimään, mutt' jätti muistot
mennehet svömmessäin
itkemään.

Kas Vuonokylä tuossa on ja
tuolla Parkkina. Kesäisin
luota Kaakkurin jo alkaa
hierua. Näsykkäkylä tuossa
on tuoli' Alaluostarin.
Oi nähdä ne, ja kuolla pois! Se
on mun toiveeni.

Nään ristin Spasitelnajan
ja Yläluostarin.
Jo kuulen kelloin kutsuvan
taas rukouksiin.
Tuoli' syntikumpu jäykkänä
kohovi muistoihin. Tää pyhä
paikka suloinen jäi niinkuin
toisetkin.

Asusti koltat metsissä
porojaan paimentain.
He lohta pyysi rannoiltaan.
Heill' koti rakkain vain. He
eli hiljaiseloaan siell'
Suonikylässään Ma aivan
elävänä nyt sen suuret porot
nään.

Mun silmäin eteen siirtyypi jo
Haukilampikin. Maajärven
tuntureitten taa jää
Kuvernöörikin. Kuotsjärven
ääriviivat nään ma tuolla
edessäin. Ja Salmijärvi
kaunoinen ei häivy
mielestäin.

Ne Kolttaköngäs, Tölleivi
rajoilla Norjan on.
On Nitsa kyllä kauniskin,
mutt' Köngäs verraton.
Jäkälävaarast' Menikast'
tie kääntyy Nikkeliin. Ja
Säräslaen vieressä ol'
piippu korkehin.

Myös Pitkä-Höyhenjärvet nuo
elää mun muistossain Jordaenin,
Nautsin seudut on mielessäin
mulla vain. Jäämerta kohden
kulkevi tie niinkuin ennenkin.
Se muistot sisääns' sulkevi ma
minne matkaankin.

Voisinko seudun unhoittaa
tuon jylhän Petsamon.
Mun kyynel silmään vierähtää on
kaipaus loputon. - Niin joutui
kansa Inariin ja Lapinkolmioon.
Vaikk' minne paikan valitsen,
vie muistot Petsamoon.

Petsamon Siirtoväki r.y:n hyväksi sepus-
tanut:

Sirkassa, jouluna 1949

Kalle Pääskylä
Unto Raekallio

(Alkusoitto)
Intr.

Ikuinen evakko

Säv. + san. Artturi Ranta

Gm *Dm* *Bb* *A7* *Dm*
Pet-sa-mon tun-tu-rin juu-rel-le rak-ka-hin ko-ti-ni
Gm *A7* *Gm* *A7* *Gm*
mun Käs-ky tuo vie-lä-kin kor-vis-sain soi: "Nyt täy-tyy
A7 *Dm* *Gm* *Dm*
läh-te-ä Aina vain miet-tee-ni ta-kai-sin vie,
D7 *Gm* *Gm* *Dm*
u-nes-sa sin-ne käy tie. Tur-haa lie kai-pa-us, un-te-ni
Bb *A7* *C7* *FF* *Cm* *D7* *Gm*
va-el-lus vaim tän-ne mä jään. Tah-toi-sin kui-ten-kim
Dm *Bb* *A7* *Dm* *Gm*
paik-ko-i-hin em-ti-siin lap-suu-den. (välisoitto)
Dm *A7*
Dm *D7* *Dm* *Bb* *A7*

ARTTURI RANTA

Ikuinen evakko

Petsamotunturin juurelle jäi
rakkahin kotini mun.

Käskey tuo vieläkin korvissain soi: Nyt
täytyy lähteä sun. Aina vain
mietteeni takaisin vie, unessa sinne
käy tie.

Turhaa lie kaipaus, unteni vaellus, vain
tänne mä jään.

Tahtoisin kuitenkin, paikkoihin entisiin
lapsuuden.

Kun Salmijärvelle matkani teen,
uudelleen nään kaiken tuon. Kaukana
rannan niin alastoman, etäällä kotini,
suon.

Menikan suuntaan kun katseeni luon, taas
valtaan muistojen jään.

Nään tutun valkaman, autton ja vuopajan,
niemen ja uuttupuun. Kotini kaivatun, toiveeni
tuhotun, lapsuutein.

Näin aika kuluu, jo maatonut on,
kotimme rauniot nuo. Vesojen
peittämä, sammaltunut, entinen
seutumme tuo. Elämän muutokseen
tottua sain, muistot vain jäljelle jäi.
Pakosta saanut oon, tyytyä kohtaloon.
Uskon ja ymmärrän, että ei koskaan tie,
takaisin aikaan vie, lapsuuden.

Ensiesitys on ollut Petsamo-juhlilla Inarissa 26. 7. 1980.